

ÖRÖKSÉGÜNK - CSÁNGÓFÖLD

„Úristen sorsunkat segítsd, csángó magyart el ne veszítsd!”

Csángó himnusz - részlet

BERCZNÉ LÁZÁR NÓRA HÍMESTOJÁS-FESTŐ
NÉPI IPARMŰVÉSZ 2011. Algyői Tojásfestő Műhely

ANTALNÉ TANKÓ MÁRIA A GYIMESBÜKKI TÁJHÁZBAN
2011. Gyimesbükk, Románia

Berczné Lázár Nóra hímes tojás-festő népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere vagyok. Egy igazi „kakukktojás”, hiszen hódmezővásárhelyi alkotóként kutatási területem: a moldvai, gyimesi, hárompataki csángó hímes tojások szakrális jelentése. A mintavariációkat folyamatosan gyűjtöm és írom.

2010-ben, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kiemelt címét és díját vehettem át az 'Elfeledett hárompataki csángó hímes tojások' című szakmai munkám elismeréseként. A gyimesi és moldvai csángók életével kapcsolatos szakirodalom folyamatos tanulmányozása mellett azonban a legnagyobb lelki élményt az nyújtotta számomra, hogy egy pünkösdi erdélyi zarándokút keretében eljutottam a Csíksomlyói Búcsúba, valamint az ezeréves határhoz, Gyimesbükkbe. Régi vágyam teljesült, mikor személyesen is találkozhattam Antalné Tankó Máriaival, akinek lelkiismeretes és pontos munkáját dicséri a Gyimesbükki Tájház kialakítása, valamint három kötete, melyben több mint 1100 tojásdímet közöl az érdeklődőkkel. Mivel korábban is mély lelki vonzódást és érdeklődést éreztem a csángók népi kultúrája és tojásdímezése iránt, a Tatros partján megfogalmazódott bennem: szeretném a Gyimesi-szoros tojásdímeit rendszerezni és csoportosítva a tojásdímeiket megírni, életre hívni ezeket a varázslatos, szakrális, rejtett jelentésekkel bíró szent tárgyakat. A megvalósítás akár éveket is igénybe vehet, miközben folyamatosan bővíthetem néprajzi ismereteimet és szakmai kutatási eredményeimet. Remélem munkámmal, kitartásommal tovább népszerűsíthetem a csángó magyarok szent 'verestojásait' és apró lépésekkel egyszer életre kelhet egy közel 1.000 darabos teljes gyimesvölgyi írott tojásdímgyűjtemény.

A tojásdímezés máig mély szakrális tevékenység: a nyelvvel egylényegű, képzés szintű valóságidézés, egyfajta varázslás, ráolvasás, bájolás, a kozmosz, az isteni jelenvalóság fényével átítatott teremtett világ megidézése, újratemtése. A gyimesi csángók mindezt őrzik archaikus imádságaikban, félelmeikben, a hímes tojások rendezett mintakincsében, hiszen a hímes tojásokon szereplő jelkép együttes sajátos, archetipikus szimbólumokat megjelenítő értelemmel bírt, melyet az egész közösség értett és félt.

A Vásárhelyi Látóhatár húsvéti ünnepi számában az a megtiszteltetés ért engem és Mária nénit, hogy bemutathassunk egy archaikus félelmekkel és erős keresztény hittel átszőtt világot: a gyimesi csángó magyarok húsvéti ünnepkörhöz kötődő szokásait és a gyimesvölgyi írott tojások szakrális mintakincsét. Mária néni számos publikáció és könyv anyagán keresztül menti át a gyimesi csángók kultúráját, így többek között összegezte azok hiedelemvilágát, a népi gyógyászatot, az írott tojásokat, még a régi recepteket is.

„Csángó magyar. . . .

**Ágról szakadt madár vagy te,
Elvettetve, elfelejtve. . . .”**

Csángó himnusz, részlet

Antal Sándorné született Tankó Mária vagyok. Gyimesbükkön születtem, itt élek, itt tanítottam 38 évet magyarul és románul. A szüleim is itt éltek. Heten voltunk testvérek, akkor olyan volt a helyzet, hogy mindenikünk magyarul tanulhattott... Mivel Gyimesbükköt 1951-től Bakó megyéhez csatolták, 1965-től beszüntették a magyartanítást, 1990-ig csak román nyelven lehetett tanítani. Nem csak a tanítást szüntették be, hanem minden magyar nyelvű kulturális tevékenységet is. 1975-ben kaptam egy olyan sugallatot a jó Istentől, hogy saját lakásomban kezdjem gyűjteni a régiségeinket... Az én feladatomban az lett, hogy ne engedjem elhordani az értékeinket, hogy gyermekeink ismerjék meg elődeink munkásságát, kincseit, ragaszkodásukat ahhoz, ami a sajátjuk. Ekkor kezdtem gyűjteni nagyszüleinktől, szüleinktől a használt tárgyakat. Most 1700 tárgy van a tájházamban és még mindig lehet bővíteni.

1990-ben kezdtem el az írott tojások gyűjtését többnyire Gyimesbükkön és a Gyimesbükkhöz tartozó patak völgyekben. ... Minden mintát füzetbe rajzoltam, egy másik füzetbe beírtam a tojásírók nevét, életkorát és a gyűjtés évét. 1999-ben megjelent az első írott tojások gyűjteményem, ami nagy örömet szerzett nekem és hálával tartozom jötevőimnek.

„A gyimesi hegyek köből vannak rakva”

Gyimes vidéke a keleti Kárpátokban, a Tatros folyó mentén 30 km hosszúra elnyúló völgyön halad Moldva felé. A mai ismereteink szerint az élet a Gyimesekben az 1700-as évek elejétől kezdődött el. Bethlen Gábor 1625 körül a Moldva és Erdély közötti kereskedelem védelmére egy határőr erődöt épített. 1764-ben a mádéfalvi veszedelem alkalmával elmenekült székelyek lopózkodván vissza a Székelyföldre, látták a szép hegyvidéket, letelepedtek a folyó mentén a „Székelyföld peremvidékére”. 1979-ben kb. 15.000-re becsülték a Gyimes-völgyben élők számát. A vidék három nagy kiterjedésű községet foglal magába: Gyimesfelsőlokot, Gyimesközépplokot és Gyimesbükköt. Ma az előbbi kettő az erdélyi Hargita, az utóbbi pedig a moldvai Bákó megyéhez tartozik. Kopár, hegyes vidék. A népdal is azt tartja: „A gyimesi hegyek köből vannak rakva...”. ...A lakott terület tenger szint feletti magassága 700-1000 méter között van. ...Gyimesbükk titokzatos Patakország, virágzónyereg borította, hegycsúcsokkal koszorúzott vadregényes vidék. A Gyimes völgyét többségében magyarok és kevés számban románok lakják. ...A Gyimes-völgybe betelepített emberek bújdosó, menekülő emberek voltak. Régi székely viseletükről vonultak be Moldvába és aban is jöttek vissza „édes hazájuk peremére”, mely 250 évvel ezelőtt lakatlan völgy volt. Soha nem szakadtak el székely elődeiktől, akik a csíki, gyergyói falvakból, a hegyeken túli területekről csángáltak ide a Tatros folyó felső szakaszának völgyébe. Gyimesbükk lakossága nem kényszerült idegen nyelv használatára, megőrizték az ősi székely nyelvújást, ősi dalakat, táncokat, erős hitüket, gazdag hiedelemvilágukat. Gyimes lakosságát csángónak nevezik, csángálásuk végett, egy másik hagyomány szerint pedig „határőrök voltak és nevük a lármafák, vészharang csengésére utal.” A Gyimesi - szoros mindig fontos szerepet játszott, itt haladt át az út, amely Erdélyt összeköti Moldvával. Az ezeréves magyar határ kövei ma is láthatók a Rákóczi vár romjainhoz hasonlóan. 95 fok lépcsőn

fel lehet menni a tetőre és onnan gyönyörű a kilátás a festői völgybe. 1997-ben ünnepeltük a vasút fennállásának 100. évfordulóját....

...A gyimesi emberek jó kedélyű, mulató nép és szereti a jóindulatú látogatókat. Nem kér köszönetet a jószágáért, csak tiszteletet. Amilyen nagy az öröme, a jókedve, olyan nagy a bánata, nehezen vigasztalható. Milyen is lehet ez a nép, amelyet a természet tanított az életre a fennmaradásban. ...De az igazi megpróbáltatás a mindennapi étel előállítása. Nem egyszer kegyetlen a természet és annak a kevés termőföldnek sem ad engedélyt, hogy bőségesen teremjen. A fő termény ezen a vidéken a pityóka (burgonya, krumpli). Sokféleképpen készítik el. A tejtermék előkészítése is sok fáradságba kerül.

Az iparosítás és az urbanizáció sokakat, leginkább fiatalokat készített arra, hogy iparvidékeken keressenek munkát – hagyják el szülőföldjüket egy időre – leginkább külföldön. A hagyományos életforma kiszorításában van. A gyimesiek népi kultúrája azonban áldozatkész néprajzi gyűjtőknek és kutatóknak köszönhetően archaikus mivoltában, rögzítetten marad fenn könyvekben, filmekben, hangfelvételekben és fényképekben.

„Isten hírével járjatok!...” -

A gyimesi hiedelem úgy tartja, hogy a tojásokat legjobb nagypénteken főzni, mert akkor több évig is épen maradnak. Nagypéntek Jézus kereszthalálának gyászünnep. Nálunk csak nagypénteken írnak tojást és csak kimondottan pirosra festik. A hiedelem úgy tartja, hogy azért festik piros színűre a tojásokat, mert a sírató asszonyok a Krisztus keresztfájához, a kereszt lábához fehér tojással telt kosarakat raktak a felfeszítés reggelén, a Jézus seiből kifolyt vér a tojásokra hullt és ezért írják fehérrel a piros tojást. ...Úgyes kezű asszonyok gyűlnek össze a házakhoz tojásíró kalákába... Hihetetlen változatos a gyimesi motívumvilág. Általában egy tojást egy motívummal írják, de lehetséges a mintakombináció is.

...A húsvéti tojás jelképhordozó tárgy, alkotás. ...Valójában a tojásírás és festés az emberiség ősi, kereszténység előtti világból jövő kultúröröksége. A tojás a termékenység szimbóluma. ...Az élet forrása, az újjászületés csírájának rejteke. ...A díszítmények ősi, alapvető rétegében az emberi tenyér és ujjak ábrázolásának naturalisztikus, természeteshez közel álló, vagy mértanias (geometrikus) megfogalmazásai, valamint a csillagábrázolások tartoznak. A tenyér és az ujjak ábrázolását a régészet és a néprajz, mint a rontás, a szemmel verés elhárítását szolgáló jeleket tartják számon. A tojás díszítmények másik nagy csoportját a görög és reneszánsz eredetű virágminták adják. ...A magyarság körében a bukovinai székelyek alkotásai állnak a gyimesiekhez a legközelebb. A moldvai román díszítmények közül a bakóival és vranceaival mutat a gyimesi tojás hasonlóságot. ...A mintázatok gazdagságát figyelve felelevenednek a Napot idéző jelképek: pl. az égtájkeresztes naprózsa, forgóróza, tömött róza, tőttróza, kicsi csillag és nagy csillag. ...A vízszintes osztó mentén a negatív tükrökép ábrázolása a túlvilágon e világhoz képest fordított arcát szemlélteti. E hajdani pogány világkép szerint a túlvilágon ugyanis minden fordítva van az e világhoz képest. A tavaszi szerszámok, az eke, ásó, kapa, borona, villa, gereblye az anyaföld megtermékenyítésének szimbólumai. A rontást hozó állapotoknak csak a gonoszság átadására, esetleg hordozására alkalmas részei kerülnek ábrázolásra, mert a régi hit szerint az egekől kiragadva azok rontásképtelenek. A megnevezések is ennek emlékét őrzik: tyúklába, birkalába, berbécsszarva, kecskeköröm, ördögtergye, kakastaré, békasége, nyúlful, rákláb. A pontozott felültek és sima részek pozitív-negatív képének ritmikus változásai a jó és a rossz harcának állandóságát fejezi ki. A megújított természet iránt kifejezett öröm sugárzik a vessző, termőág, cserelapi, boldogasszonylapi, futóróza, herelapi, mintázásokból. ...A gyimesi tojásírásra jellemző a mértéktartás, a nagy múltú, régi mintákhoz való ragaszkodás. ...A tojásírás eszköze a kesice, a tojásokat forró méhviasszal írjuk/hímezzük meg. ...Festés után a száraz tojásokat meleg ronggyal letöröljük, majd szalonnával bekenjük, hogy szép fényesek legyenek. ...A tojásírás ma is élő népművészet. .. Meg kell azonban jegyezni, hogy az írott tojások mintáját a

GYIMESBÜKKI TÁJHÁZ, ANTALNÉ TANKÓ MÁRIA GYŰJTEMÉNYE
2011. Gyimesbükk, Románia

tojásírók emlékezetükben őrizték, egyik évről a másikra. A hagyományok motívumokat pontosan ismételték és ismerték, át is adta őket egyik generáció a másiknak. Antal Kata áldomáspataki néni, aki nagy tojásíró volt, 1980-ban, 90 éves korában halt meg, azt mondta, hogy a tojásírás a nagyanyja testvérétől, Bartos Annától tanulta, fiatal lány korában. Nagyon sok tojást írt életében és sok mintát ismert. Régen csak növényekből (virága, fája, hánca, gyökere) nyert festékeket használtak az asszonyok a festésre. A piros színt berzsennnyel festették...

...Nagyszombaton este újra megszólalnak a harangok. A körmenettel kezdődő örömnappal Jézus feltámadását hirdeti. A templomot virággal díszítjük. Húsvét hétfője a játék és a vidámság napja. A szokásos locsolkodás az egyházi magyarázat szerint keresztelésre utal. Régen ilyenkor tartották a keresztelőkert is. ...A mai húsvéti locsolás és a fizetségül szolgáló piros tojás átadása kései utóda egy természet iránti, teljes tiszteletből fakadó szakrális tisztaságú misztériumjátéknak. ...Itt a Gyimesekben húsvét reggelén a legények, a fiatal házaspárok meglátogatták szüleit, kereszt-szüleit, eskető kereszt-szüleit, piros tojást vittek ajándékba, felköszöntötték őket. Mikor bementek a házba, így köszöntek: „Dicsértessék az Úr Jézus szent neve.” Mikor beléptek a házba: „Boldog húsvéti ünnepeket édesapám és édesanyám, keresztanyó és keresztapó kendeknek és az egész családjainknak.” – mondták. A felelet erre az volt: „Köszönjük keresztgyermekünk, hogy ez alkalommal felkerestetek és nem feledkeztetek meg rólunk.” Aztán előkerülnek a boros vagy pálinkás poharak. A pohár elkészítése nálunk hosszas ceremóniából állt: „Isten tartsa meg kendeket, keresztapó, keresztanyó, sok számos esztendőben ériék meg a mai szent napot békével, örömmel, egészségvel adja a feltámadt Krisztus.” A felelet egyszerű volt: „Hallgassa meg a Fennvaló. Tüőtök es tartson mega jó Mária.” Kéthárom pohárkoccintás után felkerekednek az ifjak és elköszönnek: „Na maradjanak békével” – mondták: „Isten hírével járjatok s még máskor es járjatok erre nálunk.”...Nem tudták nekem megmondani pontosan, mikortól jött be nálunk az öntözési szokása. ...

Locsoláskor a házas emberek, a legények áldást, a kisebb fiúcskák öntöző versikéket szavalnak. Ez a szokás most is megvan. ...A mi családjunkban az volt a szokás, hogy húsvét reggelén édesanyánk a mosakodó vizünkbe egy piros tojást tett, hogy egész évben egészségesek legyünk, az arcunk szép piros legyen. Mindig vittünk húsvétkor eledelt szenteltetni és piros tojást is. A szentelt eledelt húsvét reggelén, a reggelinél esszük meg. Az első szentelt tojást mindig édesapánk törte meg és hámozta meg és annyi szeletre vágta fel, ahányan voltunk a családban. Mindenki az ő részét kellett elfogyassza. A nagyszülők azt mondták, hogyha valamikor az erdőben eltévedne valamelyik a családból és nem tudná, merre kell hazamennie, akkor jusson eszükbe, kivel ették meg a piros tojás darabot. Gondolom ennek a hiedelemnek mélyebb értelme is van: a nagy család szétválaszthatatlan egységét, az összetartozást jelképezi. ...A gyermekek húsvéthétfőn igen sok tojást összegyűjtöttek. A szebbeket az édesanyák elrakták emlékébe, a többi elhasználták. ...A legények a lányoktól kapott tojásokat sok ideig megtartják. Úgy tartották a vőlegény jelöltek, ha a tojás valamennyi idő múlva meghalványul, hamarjában a fiatalok lakodalmazni fognak. ...Húsvétkor hagyományos játék volt a tojásokogatás és a tojásdobálás. ...

A férjem nagymamája, Antal Mária Áldomáson élt 82 éves koráig, 1962-ben halt meg, ő mesélte, hogy az ő gyermekkorában, húsvét utáni első vasárnap tartották a fehérvasárnapot, amikor a 14-16 éves lányok, akik jó barátok voltak, tojást cseréltek és életük végéig barátságban maradtak és asszony korukban is mindig segítették egymást, ha nehézség adódott az életükben....

Ismerjék meg a tájunkat, hiedelmeinket, a mi embereinket. Gyimes egy gyönyörű szép vidék, egy titokzatos Patakország. Aki még nem járt erre, jöjjön el és győződjön meg róla. Nagy szeretettel tettem eleget a rám bízott feladatnak. Szeretném, ha hasznos is volna.

Adjon a Jó Isten!”

Sok szeretettel: Antalné Tankó Mária, Gyimesbükk és Bereczné Lázár Nóra Hódmezővásárhely

Fotó: Bereczné Lázár Nóra